

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ISSN 1303-5746

JOURNAL OF
FACULTY OF THEOLOGY
ISTANBUL UNIVERSITY

Sayı/Number: 33

Yıl/Year: 2015

Basım Yılı: 2016

KADINLARIN CEMAATLE KILINAN NAMAZLARA İŞTİRAKİ VE NAMAZLARININ EDASI

Abdullah Tırabzon*

Öz:

Genel olarak ibadet ve buna bağlı olarak namaz, cemaatle namaz ve kadınların cemaate iştiraki konusundaki fıkhi hükümler, Hz. Peygamber'in farklı dönemlerdeki emir ve tavsiyeleri dikkate alınarak düzenlenmiştir. Kadınların ibadetler konusunda fitratlarından kaynaklanan bazı geçici kısıtlamalar hariç, erkekler ile arasında fark gözetilmemiştir. Hatta Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidin dönemlerinde beş vakit namazda Mescid-i Nebevide, bayram namazlarında musallada kadınların, tesesettür ve ihtilata dikkat ederek erkeklerin gerisindeki saflarda yer aldığına dair muhtelif rivayetler bulunmaktadır. Kadınların cemaate katılması hususunda Hz. Peygamber'den sonraki dönemlerde fitne vb. gerekçelerle kadınların cemaate iştiraktan alıkonulduğu görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber dönemi ve sonraki uygulamalardaki farklılıklar mezheplerin görüşlerine de yansımıştır.

Bu çalışmamızda kadınların mescidlere gitmesi, cemaatle kılınan namazlara iştiraki ve namazlarının edası ile ilgili fikhî düzenlemeler ele alınacak; bu minvalde cemaatle birlikte namaz kılınırken erkeklerin ve kadınların uyması gereken kurallar rivayetler ışığında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İbadet, Namaz, Cami, Cemaat, Kadın, Muhâzât.

Abstract:

Women's Attendance to The Congregational Prayers and Their Performance of Prayers

Islamic legal rulings with respect to women's attendance to the congregational prayers are determined based on the Prophet's (s) commendments and recommendations in diverse places and times as well as the topics of worship, prayer (salat) and congregational prayers. Save some certain specific

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı.

regulations due to the distinct nature of women, there is not difference deemed between men and women in worships. Multiple narrations describe how women took their places in the Masjid al-Nabi for daily prayers, eid payers, and funeral prayers during the time of the prophet and rightly guided caliphs with the condition of being wary of their coverings and standing behind the lines of men. These narrations confirm that there was an array of lines for men and women, but not a barrier between them. It seems that in the ages after the death of prophet women are prevented from attending congregational prayers based on justifications like degeneration. This difference before and after the age of the prophet and rightly guided caliphs reflected on the disagreements of schools of Islamic law regarding the issue.

This paper examines Islamic legal regulations on womes's attendance to masjids and cogregational prayers as well as details on their performance of prayers. It will focus on existing narrations with respect to the regulations of congregational prayers in a group consisting of men and women together.

Keywords: Worship, Prayer (Salat), Masjid, Congregational Prayer, Women, Muhadat (Same Line Order in Congregation)

Giriş

Namaz kulu Rabbine yaklaştıran, kıyâm, kıraat, rükû, secde ve teşehhüdü içinde barındıran, belli vakitlerde eda edilmesi gereken en temel bir kulluk vazifesidir. Namaz, bütünüyle keyfiyeti Kur'an-ı Kerim'de açıklanmış ya da teferruatı kişiye bırakılmış bir pratik değildir; diğer birçok ibadet gibi, tatbiki için Kelâmullah ile birlikte Allah Resûlü'nün uygulamalarının da nazarıdikkate alınmasını gerektiren önemli bir ibadettir. Bu ibadetin yapılış keyfiyetini *"Beni nasıl namaz kılıyor olarak görüyorsanız siz de öyle kınız..."*² (صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي) hadisiyle Resûlullah (sav) sözlü olarak bildirip uygulamalı olarak da gösterdiği için, Müslümanlar da o keyfiyet üzere kılmaya özen gösterirler. Tek başına namaz kılarken riayet edilmesi gereken hususlar ile cemaatle namaz kılarken riayet edilmesi gereken hususlar arasında farklar olduğu gibi kadınların erkek cemaat ile birlikte namaz kılarlarken riayet edilmesi gereken bazı hükümler de vardır. Bu hükümler sadece kadınlar için zaruri olmayıp namazın sıhhati dolayısıyla erkekler açısından da bağlayıcıdır. Makalemizde kadınların mescidlere gitmesi, cemaatle kılınan namazlara iştiraki ve namazlarının edası ile ilgili fikhî düzenlemeler ele alınacak; bu minvalde cemaatle birlikte namaz kılınırken

² Buhari, Ezan, 58; Müslim, Mesâcid, 292 / 674; Ebu Davûd, Salat, 589; Tirmizî, Ezan, 205.

erkeklerin ve kadınların uyması gereken kurallar rivayetler ışığında değerlendirilecektir. Bu çerçevede, “Kadınların cemaatle namaza iştiraki zorunlu mudur, değil midir?”, “Cemaate katılmalarında herhangi bir sınırlama var mıdır?”, “Cemaate iştirak ettikleri takdirde hem erkekler hem de kadınların dikkat etmesi gereken hususiyetler nelerdir?” vb. soruların cevapları aranacak; bu ibadetin edasında günümüzde ortaya çıkan problemlerin çözüm imkânı tartışılacaktır.

1. Namazın Sözlük ve Terim Anlamları

Farsça’da “tâzim için eğilmek, kulluk, ibadet” anlamına gelen namaz, sözlükte “dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak” manalarındaki Arapça salât (الصَّلَاةُ) kelimesinin (çoğulu salavât) karşılığı olarak Türkçeye geçmiştir. Salât (الصَّلَاةُ) dua, istiğfar³ anlamlarına gelmektedir. Nitekim “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selam edin”⁴ ayet-i kerimesinde ve “Kim bana bir salât/dua ederse Allah ona on kere rahmet eder”⁵ hadisinden anlaşılaçağı gibi salât, yalın hâli ile insanlardan olursa dua, Allah’tan olursa rahmet anlamındadır. Terim olarak “salât” İbn Kudâme’nin tarifinde olduğu gibi⁶ tekbirle başlayıp selâmla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibadeti ifade eder. Salât kelimesi ve türevleri Kur’an’da sözlük⁷ ve terim⁸ anlamında doksan dokuz yerde geçmektedir⁹.

2. Namazın Farz Kılınması ve Vakti

Namaz, kitap¹⁰, sünnet¹¹ ve icma¹² ile sabit olan bir ibadettir. Hadis ve fıkıh kaynaklarında, İslâm’ın ilk dönemlerinden itibaren namaz ibadetinin

³ İbn Manzur, Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisanü’l-Arab*, I-VIII, Beyrut ts, IV, 2490.

⁴ Ahzâb, 33/56.

⁵ Nesâî, 1297; Ahmet b. Hanbel, 11587.

⁶ İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebu Muhammed, *el-Muğni*, Mektebetü’l-Kahire, Kahire 1968, I, 276; ed-Derdir, Ebu’l Berekat Sidi Ahmed, *eş-Şerhu’l-kebir ael mahtasarı Sidi Halil* (Desûkî haşiyesi ile), Beyrut ty., III, 5.

⁷ Tevbe, 9/103.

⁸ Bakara, 2/43, 238; Hûd, 11/114; İsra, 17/78; Ankebût, 29/45

⁹ Muhammed Fuad Abdülbâki, *el-Mu’cemü’l-Müfrehres li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerim*, slv; M. Kamil Yaşaroğlu, *Namaz, DİA*, XXXIII 350.

¹⁰ Ankebût, 29/45; Nisa, 4/103.

¹¹ Buhârî, İmân 1, 2, Tefsîru sûre (2) 30; Müslim, İmân 19-22. Ayrıca bk. Tirmizî, İmân 3.

mevcut olduğu ve beş vakit farz kılınmadan önce sabah ve akşam olmak üzere günde iki vakit kılındığı bilinmektedir. Kur'an'daki (Tâhâ, 20/130; Mü'min, 40/55) bu iki âyetin (vahyin ilk döneminde kılınan) sabah ve akşam namazına işaret ettiği görüşünde olanlar da vardır.¹³ Mekke'de Risaletin başlangıç döneminde -bazı kaynaklara göre Müddessir sûresinin 1-3. âyetleri nâzil olunca, Cebrâil Resûlullah'ı Mekke'nin yakınlarındaki bir vadiye götürmüş, orada fışkıran su ile önce kendisi, sonra Resûl-i Ekrem abdest almış, ardından Resûlullah'a namaz kıldırıştır. Bunun üzerine Peygamberimiz sevinçli bir şekilde eve gelmiş, eşi Hz. Hatice'nin elinden tutarak namaz kıldığı yere götürmüş ve aynı şekilde onunla birlikte abdest alıp iki rek'at namaz kılmışlardır.¹⁴ Üç sene kadar devam eden gizli davet ve daha sonraki açık davet dönemlerinde Resûl-i Ekrem evinde, ıssız dağ eteklerinde ve öğle tenhâlığı sırasında Kâbe'de namaz kılmıştır. İslâmiyet'te bugün bilinen şekliyle beş vakit namaz hicretten bir buçuk yıl kadar önce Mi'râc'ın vuku bulduğu gece farz kılınmıştır.¹⁵

Yine namazların vakitleri içinde nasıl bir esneklik olduğunu bilmemiz hususunda Peygamberimiz (sav) bizzat Cebrail (as) tarafından uygulamalı bir şekilde eğitilmiştir. İbni Abbâs (ra)'ın anlattığına göre Resûlullah (sav) buyurdular ki: *“Cebrâil (as) bana, Kâbe'nin yanında iki gün imamlık yaptı. Bunlardan ilkinde öğleyi, gölge ayakkabı başı kadarken kıldırды (yani, güneşin, gökyüzünde çıktığı en yüksek noktadan batıya doğru meyletmeye başladığı anda). İkinciği her şey gölgesi kadarken kıldırды. Akşamı güneş battığı ve oruçlunun orucunu açtığı vakitte kıldırды. Yatsıyı, ufuktaki aydınlık (şafak) kaybolunca kıldırды. Sonra sabahı şafak sökünce ve oruçluya yemek haram olunca kıldırды. İkinci gün yine geldi ve bana imam oldu. Bu defa öğleyi, önceki günkü ikindinin vaktinde her şeyin gölgesi kendisi kadar olunca kıldırды. İkinciği, her şeyin gölgesi kendisinin iki misli olunca kıldırды. Akşamı, önceki vaktinde kıldırды. Yatsıyı, gecenin üçte biri gidince kıldırды. Sabahı, yeryüzü ağarınca kıldırды.*

¹² Semerkandî, Alaüddin Muhammed, *Tuhfetü'l-fukahâ*, Daru'l-kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1984, I, 96.

¹³ Bkz. Tecrid Tercemesi, II, 279; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî (ö. 1250/1834), *Neylû'l-evtâr min ehâdisi seyyidi'l-ahyâr*, Beyrut ts., IV, 497.

¹⁴ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I, 243-245. İbnü Kesîr, İsmail b. Ömer, *el Bidaye ve'n-nihaye*, Çağrı Yayınları, İstanbul ty., 3/38-39

¹⁵ Buhârî, Bed,ü'l-halk, 6; Müslim, İmân, 259; Tirmizî, Salât, 213. Buhârî, Salât,1; Ayrıca bkz. M. Kamil Yaşaroğlu, Namaz, *DİA*, XXXIII 351; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Kitabevi, İstanbul 2002, 131-132.

*Sonra Cebrâîl (as) bana yönelip 'Ey Muhammed! Bunlar senden önceki peygamberlerin vaktidir. Namaz vakti de bu iki vakit arasında kalan zamandır!' dedi."*¹⁶

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığı üzere Cebrâîl (as) bizzat gelip Peygamberimize (sav) imam olarak, beş vakit namazın ilk ve son vakitlerini iki gün uygulamalı olarak kıldırarak öğretmiştir.

3. Namazın Kılınış Şekli (Hey'eti/Keyfiyeti)

Namazın edası ile ilgili olarak sadece ayetlerden hareketle hali hazırda namazın kılınış şeklinin tespit edilebileceği gibi birtakım söylemler olsa bile, Allah Resûlünün, *"Beni nasıl namaz kılıyor olarak görüyorsanız siz de öyle kılınız"*¹⁷ emri, bu nevi iddiaları geçersiz hâle getirmekte ve bu hususa sünnetin de belirleyici olduğunu göstermektedir.

Vahyin ilk dönemlerinde henüz beş vakit namaz farz olmadan Hz. Peygamber (sav)'in iki vakit olarak kıldığı namazın şekli bizzat Cebrail (as) tarafından gösterilmiştir. Bu durum, Hz. Peygamber (sav)'in *"Beni nasıl namaz kılıyor olarak görüyorsanız siz de öyle kılınız."* hadisinden de anlaşılabileceği gibi, namazın eda şeklinin ancak bir örnek ve rehberle öğrenilebileceğini göstermektedir. Nasıl ki Peygamberimiz (sav)'in, namazın kılınış keyfiyetini Cebrail (as) vasıtasıyla öğrendiği gibi ümmetin de bu ibadetin ifasında Hz. Peygamber'in rehberliğini gerektirmektedir. Kaldı ki bu sadece namaz ibadeti için sınırlı bir zorunluluk değildir; başta hac olmak üzere diğer ibadetlerin yerine getirilmesi hususunda da onun rehberliğine ihtiyaç vardır. Yüce kitabımızda yer alan *"Andolsun ki; sizin için Allah'ın Resulünde güzel bir örnek vardır"*¹⁸ ayet-i celîlesi uyarınca, onun örnekliğinin sadece ahlaki davranışlarla sınırlı olmayıp ibadet alanına da şamil olduğunu hatırlamak gereklidir. Zira bir faaliyetin ibadet sayılabilmesi için Hz. Peygamber tarafından yapılmış olması şarttır.

Bu konu ile ilgili en dikkat çekici rivayetlerden biri Ebu Hureyre'den nakledilen aşağıdaki hadistir. Ebû Hureyre (ra) diyor ki: Bir kişi mescide gelip

¹⁶ Buhârî, Mevâkîtu's-Salât, 1; Müslim, Mesâcid, 176, 179; Tirmizî, Salât, 1.

¹⁷ Buhari, Ezan, 58; Müslim, Mesâcid, 292 / 674; Ebu Davûd, Salat, 589; Tirmizî, Ezan, 205.

¹⁸ Ahzâb, 33/21.

namaz kıldı, sonra Peygamberimiz (sav)'in yanına geldi ve ona selâm verdi. Peygamberimiz (sav) selâmına mukâbeledede bulunduktan sonra: *“Kalk ve namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın”* buyurdu. O kişi dönüp yeniden namaz kıldı, sonra tekrar Peygamberimiz (sav)'in yanına geldi ve selâm verdi. Peygamberimiz (sav) yine: *“Kalk ve namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın”* buyurdu ve bu iş üç defa tekrarlandı. Üçüncü de o kişi: *“Seni hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben daha güzelini bilmiyorum, sen bana öğretir misin?”* dedi. Bunun üzerine, Peygamberimiz (sav) şöyle buyurdu:

“Namaza kalktığın zaman önce güzelce abdestini al. Sonra Kible'ye dön, tekbir al ve Kur'an'dan bildiklerinden kolayına geleni oku. Arkasından tatmin (âzâların sâkin) oluncaya kadar rükû yap. Sonra rükûdan kalk ve (âzâların sâkin oluncaya kadar) dimdik ayakta dur. Akabinde tatmin oluncaya kadar secde yap. Sonra secdeden kalk ve tatmin oluncaya kadar (iki secde arasında) otur. Bütün namazlarını bu şekilde kıl.”¹⁹

Bu hadis genel anlamda namazın kılınışı keyfiyetini ifade etmektedir. Müslümanların ve bütün insanlığın mânevî eğitimcisi olan Hz. Peygamber (sav) müminlerin miracı ve dinin direği olan namazın en doğru şekilde/ta'dîl-i erkân ile nasıl kılacağını o zâtın şahsında bütün ümmete ayrıntıları ile öğretmiş olmaktadır. Aksi takdirde genel olarak bütün ibadetlerde özellikle de namaz ibadetinin edasında birçok karışıklık olması kaçınılmaz olacaktı.

Hâl böyle olunca namazın kişinin kendi başına kılınışı şeklini bilemeyeceği önemli bir ibadet ve görev olduğu görülmektedir. Bu yüzden cemaatle namaz ve özellikle konumuz açısından kadınların cemaate iştiraki meselesinde de Hz. Peygamber'in uygulamaları bağlayıcı olacaktır. Dolayısıyla yapılması gereken Hz. Peygamber döneminde kadınların cemaatle nasıl namaz kıldıkları konusundaki rivayetleri tespit ve tahlil etmektir.

4. Kadınların Mescide Gitmeleri ve Cemaate Katılmaları

Kadınların hususî olarak cemaatle namaz kılması ile ilgili zorunluluk bildiren bir rivayet bulunmamaktadır. Ancak cemaate katılmak isteyen kadınlara engel olunmaması hususunda ileride zikredilecek olan bazı rivayetler

¹⁹ Müslim, Salat, 45; Tirmizî, Mevakit, 110, Salât 226, 302; Nesâî, İftitah 105; Ebû Dâvud, Salât, 148.

mevcuttur. Öncelikle cemaate katılmanın fazileti ile ilgili bazı rivayetlere göz atmak yerinde olacaktır.

İbn Ömer (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *"Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir."*²⁰

Aynı konuda bir başka rivayet de şöyledir:

*"Erkeğin cemaatle kıldığı namazı, evinde ve çarşıda (işyerinde tek başına) kıldığı namazdan, yirmi küsur derece daha faziletli olur."*²¹ Burada erkeğin cemaatle kıldığı namazın faziletinin yirmi küsur derece olduğunun ifade edilmesi, kadınların cemaatle kıldıkları namazdan sevap alamayacakları anlamına gelmez. Nitekim bu hadisi yorumlayan şârihler de söz konusu hadisten kadınların cemaatle namazdan istisna edildiği ve cemaatle namaz sevabı almayacakları gibi bir anlam çıkarmamışlardır.²²

Hız. Peygamber (sav)'in kadınların mescide gitmeleriyle ilgili yaklaşımını öğrendiğimiz rivayetlerden bazıları şöyledir: Hız. Peygamber (as), *"Sizden birinin hanımı mescide gitmek için izin isterse onu yasaklamayın"*²³ buyurarak genel bir ifade ile hanımların sadece gece değil, gündüz kılınan namazlara da iştirak etmelerine mani olunmamasını istemiştir.

Hanımların Hız. Peygamber (sav) zamanında vakit namazlarında cemaate katıldığı çeşitli hadislerde zikredilmiştir. Hız. Aişe'nin rivayetine göre mü'min

²⁰ Buhârî, Ezân, 30; Müslim, Mesâcid, 247, 248,249; Tirmizi, Salat, 48; Nesai, İmamet, 42; İbn Mace, Mesacid, 16.

²¹ Buhari, Ezan, 30; Müslim, Mesacid, 250; Tirmizi, Salat, 47.

²² İbn Abdilberr, *et-Temhid*, Mağrib 1387, XVI, 202; el-Baci Ebu'l-Velid, *el-Münteka*, Beyrut 1983, 1, 229; el-Ayni, Mahmûd bin Ahmed bin Mûsâ bin Ahmed bin Hüseyin bin Yûsuf bin Mahmûd *Umdetü'l-Kaari*, Beyrut ty., IV, 258, 259; Nevevi, *el-Minhâc*, Şerhu Sahih-i Müslim, Beyrut 1329,V,165; Süyûtî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, Karaçi ty. I, 57; el-Münâvi, *Feyzü'l-Kadir Şerhu'l-Camii's-sağir*, Mısır 1356, IV, 219; Ayrıca bkz. Tevhit Bakan, "Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 30, Erzurum 2008.

²³ Buhârî, Ezân, 166, Nikâh, 116; Müslim, Salât, 134; Nesâî, Mesâcid, 15; Tirmizî, Salât, 2; Ahmed b. Hanbel, II, 7, 9.

kadınlar, sabah namazını Hz. Peygamber’le kılar, sonra elbiselerine bürünerek²⁴ evlerine dönerler ve onları kimse tanımazdı.²⁵

Görüldüğü gibi, Müslüman hanımlar belirtilen ölçülere özen göstererek cemaate iştirak etmiş, erkeklerin arasına karışmadan evlerine dönmüş ve örtünme prensibine de dikkat ettikleri için Hz. Peygamber, hanımların gece ve gündüz cemaate çıkmasına müsaade etmiş; beş vakit, Cuma, bayram namazlarına iştirak etmelerine izin vermiştir. Ancak nedense, daha sonraki dönemlerde pek yeterli ve kuvvetli bir delil olmamasına rağmen “fitne korkusu” gibi bir gerekçe ile kadınların cemaate katılmasına engel olunmuştur. Bunun neticesi olarak da camiler, mescitler ve genel anlamda ibadethaneler, erkek nüfusuna göre planlanarak inşa edilmiştir. Müslümanların mabetlerinin, sadece erkek cemaati dikkate alarak inşa edilmesi, İslam’ın ruhu ile bağdaşmadığı gibi, dinî açıdan büyük bir kitlenin eğitimsiz kalmasına sebep olduğu görülmektedir.²⁶

Yukarıdaki rivayetler, hanımların, Hz. Peygamber’in arkasında namaz kıldıklarını ve cemaate iştirak ettiklerini göstermektedir.. Ayrıca, Hz. Peygamberin, hanımların rahat bir şekilde mescitten çıkıp gitmelerini sağlamak için, namaz kıldırıldığı yerde bir müddet beklediği de anlaşılmaktadır. Erkekler de Resûlullah’ın bu hassasiyetini fark ederek onun yerinden kalkmasını beklemişler ve onunla birlikte mescitten ayrılmışlardır. Resûlullah (sav)’in bu uygulaması, mescide gelen hanımlara karşı gösterilmesi gereken usulü, edebi ve saygıyı ifade etmektedir. Resûlullah’ın bu davranışını gören ashab-ı kirâm da öyle yapmıştır.

Kadınlar Hz. Peygamber zamanında cemaatten mahrum kalmamak ve Resûlullah (sav)’in arkasında namaz kılmak için adeta birbirleriyle

²⁴ Hadislerin Arapça metninde geçen “teleffu” kelimesinin, elbiseyi başının üzerine koyarak, onunla sarınmak anlamında olduğu, “murût” sözcüğünün ise, ipek, yün veya ketenden yapılmış bir örtüyü ifade ettiği belirtilmektedir. (Bkz. Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Sönmez Yayınevi, İstanbul 1978, III, 1835; Muhammed b. Hacer el-Askânî, *Fethu’l-Bârî bi Şerhi Sahih-i l-Buhârî*, Riyad 2001, II, 89.)

²⁵ Buharî, Salât, 13; Mevâkît, 27; Ezân, 162-163; Müslim, Mesâcid, 230-232; Ebû Dâvûd, Salât, 8; Tirmizî, Mevâkît, 2; Nesâî, Mevâkît, 25; Sehv, 101; Darimî, Salat, 20; Muvatta, Salât, 4; Ahmed b. Hanbel, VI, 33, 37, 179,248.

²⁶ Bkz. Dr. Kerim, Buladı, “Din ve Sosyal Hayatta Kadın”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, s. 81, Sayı 15, 2015.

yarıyorlardı. Hatta bu hususta öyle iştiaklıydılar ki, küçük çocukları olan hanımlar bile çocuklarını yanlarına alarak sabah namazına iştirak etmekteydiler. Hz. Peygamber: *“Ben (bazen) namaza, uzatmak niyeti ile (başlıyorum) giriyorum. Fakat bir çocuğun ağlayışını duyunca annesinin ona gösterdiği fazla şefkat ve üzüntüden dolayı namazı hafif kıldırıyorum”*²⁷ buyurmaktadır.

Hz. Enes’in bildirdiğine göre: “Hz. Peygamber, namazda iken annesi ile beraber bulunan çocuğun ağlayışını işittiği için, bu sebeple kısa bir sûre okurdu.”²⁸

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, namaz kıldırırken arka saflarda ağlayan bir çocuk sesi işittiğinde gayet kısa bir sûre okurdu. Bu rivayet, Hz. Peygamber zamanında hanımların cemaatten mahrum kalmamak için çocuklarını da mescide getirdiklerini göstermektedir. Hz. Peygamber küçük çocukların mescide getirilmesine müsaade etmiş, onların bağırıp çağırmasından rahatsız olmamış, hatta kendisi bizzat annelerine sıkıntı vermemek için namazını kısa tutmayı yeğlemiştir. Bütün bunlar, Asr-ı Saadette hanımların, mescide geldiklerini, küçük çocuklarını da beraberinde getirmekten çekinmediklerini göstermektedir. Zira Hz. Peygamber bu konuda onlara izin veriyor ve müsamahalı davranıyordu.

Başka bir rivayette İbn Ömer, Hz. Peygamber’in *“Kadınları geceleyin mescitlere çıkmaktan men etmeyiniz”* buyurduğunu aktarır. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer’in oğlu Bilal *“Biz, fitne ve fesada sebep olurlar diye onların mescitlere çıkmalarına müsaade etmeyiz. Onlara mescide çıkmaya izin verelim de fitne ve fesat mı çıkarsınlar?”* deyince Abdullah b. Ömer, *“Ben Resûlullah (sav) şöyle buyurdu, diyorum. Sen ise bunu işitiyor ve hayır diyorsun”* sözleriyle tepkisini ortaya koymuştur.²⁹ Hatta Abdullah b. Ömer’in *“Ben sana Resûlullah’dan hadis rivayet ediyorum; sen ise hayır diyorsun”* şeklinde oğlunun göğsüne vurduğu ve ona kızarak azarladığı da rivayet edilir.³⁰

²⁷ Buharî, Ezân, 65, 163; Müslim, Salât, 192.

²⁸ Müslim, Salat, 191.

²⁹ Buharî, Cuma, 13; Müslim, Salat, 38; 139; Ahmed b. Hanbel, II, 49, 97.12.

³⁰ Müslim, Salât, 138-139.

Bu konuda şu hâdiseyi aktarmak açıklayıcı olacaktır. Hz. Ömer'in hanımı sabah ve yatsı namazlarında Mescid-i Nebevî'de cemaate katılmaktaydı. Ona "Ömer'in bunu istemediği ve bu konuda onun çok kıskanç olduğunu bildiğin halde niçin cemaate çıkıyorsun?" denildi. Bunun üzerine Hz. Ömer'in hanımı " (o hâlde) benim cemaate katılmamı yasaklamamasının sebebi nedir?" diye sordu. Orada bulunanlardan birisi, "onu, Resûlullah'ın (sav)'in 'Allah'ın kadın kullarını, Allah'ın mescitlerinden alıkoymayınız.' sözü men etmektedir." dedi. Âtike ismindeki bu hanım, Hz. Ömer namaza çıktığında, onu takip ederdi. Hz. Ömer "Biliyorsun ki ben, böyle yapmanı istemiyorum." deyince Hz. Âtike, "Sen beni yasaklamadığın müddetçe vallahi cemaate katılmaktan vazgeçmem." diyerek tavrını ortaya koymuştur.³¹

Hanım sahabilerden olan Hz. Ömer (ra)'ın eşi Âtike Hanım, hakkından vazgeçmek istememiş ve bu konuda kocası Hz. Ömer'e "beni yasaklamadığın sürece, cemaate iştirak edeceğim" diyerek kararlılığını göstermiştir. Hz. Ömer de onun bu iştia ve azmine karşı hiçbir tepki göstermemiştir. Bu hâdis, Asr-ı Saadet hanımlarının dinî konulardaki gayretlerini ve haklarını ciddiyle savunduklarını, Müslüman hanımların, gerek Hz. Peygamber ve gerekse Râşit Halifeler döneminde cemaate iştirak ettiklerini, gece ve gündüz ayrımı yapılmadan mescide gittiklerini ortaya koymaktadır.

4.1. Bayram Namazlarına İştirakleri

Hz. Peygamber'in, kadınların bayram namazlarına iştirak etmesine müsaade ettiğini, bunu teşvik ettiğini ve bayram namazlarında onlara ayrıca vaaz ettiğini görmekteyiz. Hatta genç-ihtiyar ayırımı gözetmeksizin hanımların bayram namazlarına yani musallaya çıkmasını talep etmiştir.

İbn Abbas (ra) bu konuda şöyle der: "Ramazan bayramı namazında Peygamber (sav), Ebu Bekir, Ömer ve Osman ile beraber bulundum. Heps i bayram namazını hutbeden önce kılar, sonra hutbe okurlardı. Bir seferinde Peygamber (sav) minberden indi. Onun eliyle erkekleri oturttuğunu sanki şu an görür gibiyim. Sonra erkeklerin saflarını yararak kadınların yanına geldi. Bilal

³¹ İbn Hacer, a.g.e., II, 306.

de beraberinde idi. Resûlullah (sav), “Ey Peygamber! Şayet mü’min kadınlar Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak şartı ile sana biat etmeye gelirlerse... kabul et”³² âyet-i kerimesini bitirinceye kadar okudu. Onu bitirdiği vakit kadınlara: “Siz, bu âyetle zikredilen şartlar üzerine devam ediyor musunuz?” diye sordu. İşlerinden bir tek kadın: “Evet, ey Allah’ın Peygamberi!” dedi. Hz. Peygamber’e ondan başka cevap veren olmadı. O anda bu kadının kim olduğu bilinmiyordu.

Resûlullah (sav) “O halde sadaka verin!..” buyurdu. Bunun üzerine Bilal elbisesini yere yayarak: “Haydi buyurun! Annem babam size feda olsun” dedi. Artık kadınlardan kimi küpelerini kimi yüzüklerini Bilal’ın yere serdiği yaygının üzerine atmaya başladılar.”³³

Bu hadis-i şeriften açıkça anlaşılacağı üzere kadınların cemaate katılmaları ve hayır işine iştirakleri sağlanmıştır. İbn Abbas, Hz. Peygamber (sav)’in bayram namazını hutbeden önce kıldırıldığını, namazı müteakip hutbeyi okuduğunu, daha sonra hutbeyi hanımlara iştittiremediğini düşünerek onların yanına geldiğini belirtmekte, onlara vaaz ettiğini ve nasihatte bulunduğunu bildirmektedir.³⁴

Bu konuda Cabir b. Abdullah ise şu malumatı vermektedir: Peygamber (sav), Ramazan Bayramı günü kalktı ve hutbeden önce namaza başladı. Daha sonra hutbeyi okudu. Hutbeyi bitirince minberden indi ve hanımların yanına geldi. Onlara vaaz etti, nasihatte bulundu. Kendisi Bilal’in eline dayanmış ve Bilal ise elbisesini yere yaymıştı. Kadınlar (yaygının içine) sadaka atıyorlardı. Ata b. Rabah³⁵’a: “Kadınların bu verdikleri Ramazan Bayramı zekâtı (sadaka-ı fıtır) mıydı?” diye sordum. “Hayır. Fakat bu, onların o zamana mahsus verdikleri bir sadaka idi. Kadınlar, yüzüklerini peş peşe atıyorlardı” cevabını verdi. Hz. Cabir, “Şimdi de imamın hutbeyi bitirince kadınların yanına gelerek, onlara vaaz ve nasihatte bulunmasını, üzerine bir vecibe görüyor musun?!” deyince

³² Mümtahine, 61/13.

³³ Buharî, ‘İdeyn, 19; Müslim, ‘İdeyn, 1.

³⁴ Müslim, ‘İdeyn, 2.

³⁵ Ata b. Rabah (v. 114 h./712 m), tabiîn fakihlerinden ve büyüklerindendir. Devrinin âlimleri arasında fetvada birinci merci kabul edilmiştir. (bkz. Osman Keskiöğlu, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003, s. 86-87.)

Atâ (ra) “Evet, ömrüme yemin ederim ki, bu onlar üzerinde gerçekten bir haktır. Bunu niçin yapmazlar, bilmiyorum” demiştir.³⁶

H. Peygamber, okuduğu bayram hutbesinin kadınlar tarafından işitilmediğine kanaat getirerek onların yanına gitmiş, onlara vaaz etmiş ve öğütte bulunmuştur. Ümmü Atiyye’nin rivayetine göre H. Peygamber, genç hanımların hatta âdet gören hanımların bile bayram sabahı namazgâha gelmelerine müsaade etmiştir. Bu konuda birkaç hadis zikretmek istiyoruz.

Ümmü Atiyye şöyle der: “H. Peygamber, bize bayramlarda daha henüz evlenmemiş genç kızlarla, evine kapanmış iffetli hanımları namaza çıkarmamızı, hayızlı kadınlara da Müslümanların namaz kıldığı yerden ayrı durmalarını emir buyurdu.”³⁷

Bir başka rivayette Ümmü Atiyye şu bilgiyi verir: “Bayramlarda örtülü hanımlar ve bakire kızlarla beraber namazgâha çıkmakla emrolunduk. Hayızlı hanımlar da çıkar fakat cemaatin arkasında bulunurlar; cemaatle beraber tekbir alırlar, onlarla beraber dua ederler, bugünün bereketini ve günahlardan temizlenmeyi umarlardı.”³⁸

Bayram namazlarına hanımların katılmasının asıl gayesi, aşağıda aktaracağımız hadislerde daha bariz bir şekilde görülecektir. Ümmü Atiyye bu hususta şöyle der: “Resûlullah (sav), bize Ramazan ve Kurban bayramlarında genç kızlarla hayızlı kadınları ve evine kapanmış iffetli hanımları musallâya (namazgaha) çıkarmamızı emretti. Fakat hayızlı kadınlar, namaz mahallinden biraz uzak durur. Hayırda ve Müslümanların dualarında hazır bulunurlar.” dedi. Ben “Ey Allah’ın Rasûlü! (bazen) birimizin örtüsü bulunmuyor.” dedim. Bunun üzerine Peygamber (sav) “Ona din kardeşi, kendi cilbablarından (örtülerinden) birini giydiriversin.” buyurdu.³⁹

³⁶ Buhârî, ‘İdeyn, 7, 19; Müslim, ‘İdeyn, 3.

³⁷ Buhârî, ‘İdeyn, 15; Müslim, ‘İdeyn, 10.

³⁸ Buhârî, ‘İdeyn, 12; Müslim, ‘İdeyn, 11.

³⁹ Buhârî, ‘İdeyn, 20, 21; Müslim, ‘İdeyn, 12; Tirmizi, Salat, 388; İbn Mace, ikame, 165.

4.2. Cuma Namazına İştirakleri

Kütüb-i Sitte imamlarının (Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce) kadınların bayram namazlarına çıkabileceğine dair çeşitli hadisler rivayet ettiklerini yukarıda belirtmiştik. Söz konusu imamlar, Cuma namazına kadınların çıkabileceklerine dair hadis rivayet etmemişlerdir.

Hız. Peygamber'in, kadınlara bayram namazlarına katılmaları, vaaz ve nasihatten istifade etmeleri hususunda yaptığı tavsiye ve teşviki, neden Cuma namazı için yapmadığını birkaç sebepte toplayabiliriz. Birincisi, Cuma namazının kadınlara farz olmaması, ikincisi, Cuma namazı her hafta eda edildiğinden tavsiye ve teşvik açısından bile olsa kadınlara bir külfet getireceği düşüncesi, üçüncüsü ise, korunması ve bakılması gereken çocukların durumunun göz önüne alınması olabilir.

"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın..."⁴⁰ âyet-i kerimesi ile farz kılınan Cuma namazı hakkında bazı görüşleri değerlendirmek, bu konuda bir kısım kimselere ve sınıflara istisna getirilip getirilmediğini irdelemek istiyoruz.

Tarık b. Şihab, Hız. Peygamber (sav)'in şöyle buyurduğunu ifade eder. "Cuma (namazı) hasta, çocuk, kadın ve köle hariç her Müslüman'ın üzerine vacib bir haktır (yani farzdır)."⁴¹ Hattabî (v. 319-388 h.) nin ifadesine göre fakihler, kadınlara Cuma namazının farz olmadığı konusunda icma etmişlerdir.⁴²

Buhârî, "Çocuklar, kadınlar ve bunların dışında cumaya katılmayanların üzerine gusül (boy abdesti) gerekir mi?" konusunda açtığı bâbda, İbn Ömer'in "gusül, ancak üzerine Cuma (ya gitmek) farz olanlara gerekir" dediğini rivayet etmektedir.⁴³

⁴⁰ Cuma, 62/9.

⁴¹ Ebu Davud, Saat, 215.

⁴² Muhammed b. İbrahim b. Hattab, *Meâlimü's-Sünen Şerh Ebî Dâvûd*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981, VII, s., 644.

⁴³ Buhari, Cuma, 13.

Bu hadisten kadınlara Cuma'nın farz olmadığı anlaşılmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken husus, Cuma'nın kimlere farz ya da farz olmadığı konusu değildir.⁴⁴ Kadınların Cuma namazına katılıp katılamayacakları hakkındaki görüşlerin değerlendirmesi, meselenin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

İslam hukukçuları, kadınların Cuma namazında hazır bulunmaları ve erkeklerle beraber Cuma namazını kılmaları halinde, vaktin farzını yerine getirmiş sayılacaklarını açıklamışlardır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, kadınlara Cuma namazının farz olmadığı hususunda müçtehitler arasında ihtilaf yoktur. Ancak Cuma günü kadınların öğle namazını evinde kılmalarının daha faziletli olup olmadığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Hanefilere göre kadının Cuma günü evinde öğle namazını kılması daha faziletlidir.

Çünkü Cuma namazına gitmek kadınlar için mecbur edilmemiştir. Yaşlı ve genç bu konuda aynı hükme tabidir. Malikilere göre ise, yaşlı kadınların Cumada hazır bulunmaları caizdir. Yaşlılar haricindeki hanımların ise Cumaya katılmaları mekruhtur. Şafilere, mutlak olarak müştahâ⁴⁵ olan kadının Cuma namazına katılmasını mekruh görmüşlerdir. Koku sürmeyen, süslenmeyen yani ilgi çekmeyen yaşlı kadınların katılması ise mekruh değildir. Hanbelilere göre ise, kadının Cuma namazına gitmesi mubahtır.⁴⁶

Görüldüğü gibi hiçbir müçtehit, kadınların Cuma namazına iştirak etmesine bir yasaklama getirmemiştir. Mekruh görmelerini de geçici sebeplere bağlamışlardır. Hatta bazıları mubah saymıştır. Çünkü kadınların Cuma namazına katılmalarını yasaklayan âyet ve hadis yoktur. Ancak kadınlar, Cuma namazı kendilerine farz olmadığı için, bu hususta muhayyer bırakılmışlardır.

⁴⁴ Cuma'nın kadınlara farz olmadığına dair görüşler için bkz. Ali b. Ebu Bekir b. Abdu'l-Celîl el-Merginânî, *El-Hidâyetü Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi*, yy. ts. I, 83; Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mavsilî, *El-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, İstanbul 1980, I, 82.

⁴⁵ Müştahâ: Erkeklik hissini tahrik edecek hale gelmiş kız (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1978, s.903.)

⁴⁶ Bkz. Merginânî, a.g.e., I, 84; Abdurrahman el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbea'*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1984, I, 384.

Hadis kitaplarında her ne kadar kadınların Cuma namazı kılmalarının tavsiye edildiğine dair nakil bulunmasa da bazı rivâyetlerden mü'min kadınların Cuma namazına katıldığını çıkarmak mümkündür. Hz. Peygamber zamanında hanımların Cuma namazına katıldığına Ümmü Hişam'ın şu rivayeti işaret etmektedir: "İki sene yahut bir seneden biraz fazla bir müddet bizim tandırımızla Resûlullah (sav)'in tandırı birdi. Ben Kaf Sûresini ancak Resûlullah (sav)'in dilinden öğrendim. Onu her Cuma insanlara minberde okuyordu."⁴⁷ İmam Ahmed'in başka bir rivayetine göre, "Kaf Sûresi'ni, Cuma günü Hz. Peygamber'den dinleyerek ezberleyen Ensarlı bir hanım"dır.⁴⁸ Hadis-i şerif, Hz. Peygamber zamanında isteyen hanımların Cuma namazına iştirak ettiğini göstermektedir. O zamanki imkânlar göz önüne alınarak meselenin değerlendirilmesi halinde kadınların, Cuma günü Resûl-i Ekrem tarafından okunan hutbeyi işitebilecek, anlayabilecek ve ezberleyebilecek kadar Hz. Peygamber'e ve erkeklere yakın bir mekânda bulundukları ve söz konusu bu mekânın da mescidin içerisinde bir yer olduğu düşünülebilir.

Ümmü Hişam'ın ya da Ensarlı bir hanımın, Hz. Peygamber'in her Cuma günü hutbe esnasında okuduğu, 45 âyetten oluşan Kâf Sûresini dinleyerek ezberlemesi, ekseriyet olmasa da bazı kadınların, kendilerine farz olmasa da Cuma namazına katıldıkları anlaşılmaktadır.

Raşid halifeler döneminde de bazı gayretli hanımların Cuma hutbesini dinlediği bilinmektedir. Mesrûk'un rivayetine göre Hz. Ömer, Peygamber (sav)'in minberine çıkarak hutbe okudu ve şöyle dedi. "Ey insanlar! Kadınların mehirlerini neden fazla veriyorsunuz. Hâlbuki Peygamber (sav) ve onun ashâbı zamanında mehirler 400 dirhem veya bunun altında bir miktar olarak tayin ediliyordu. Mehirleri çoğaltmanın Allah katında takva veya bir iyilikle alakası olsaydı, onları bu hususta geçemezsiniz. O halde bir erkeğin herhangi bir kadının mehrini 400 dirhemden daha fazla verdiğini bilmeyeyim (duymayayım)" dedi. Sonra hutbeden indi. Kureyş'ten bir kadın "Ey mü'minlerin emiri! Kadınların mehrini 400 dirhemden fazla yapılmasını yasakladın mı?" diye-

⁴⁷ Müslim, Cuma, 50, 51, 52; Nesâî, İftitah, 43; Ahmed b. Hanbel, V, 113, VI, 435, 436; İbn Kesîr, a.g.e., II, 371.

⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, VI, 435.

rek Ömer'e hemen itiraz etti. Bunun üzerine Ömer "Evet" deyince kadın "Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da indirdiği şeyi (hükmü) duymadın mı?" Ömer, "Hangi şey" diye sordu.

Kadın, "Allah'ın, *"Eğer bir eşi bırakıp da yerine bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi, ondan hiçbir şeyi geri almayın"* buyurduğunu işitmedin mi"⁴⁹ dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Allah'ım! Beni bağışla. Bütün insanlar, Ömer'den daha iyi biliyor" dedi ve tekrar hutbeye çıkarak "Ey insanlar! Ben sizlere kadınların mehrini 400 dirhemden daha fazla artırmanızı yasaklamıştım. Kim malından istediği kadar mehir vermeyi isterse, versin," şeklinde açıklamada bulundu.⁵⁰ Başka bir rivayette Hz. Ömer "kadın isabet etti, Ömer ise hata etti"⁵¹ demiştir.

Bu olay, Hz. Peygamber'in vefatından sonra halifeler döneminde de isteyen hanımların Cuma namazına iştirak ettiklerini ve bu hususta kendilerine izin verildiğini göstermektedir. Ayrıca Asr-ı Saadet hanımlarının haklarını aramada cesaretli ve kararlı oldukları da görülmektedir. Bir hanım sahabe, Hz. Ömer gibi dirayetli bir devlet başkanının karşısında fikrini açıkça söylebilmekte ve onun yanlış karar verdiğini yüzüne karşı bildirebilmektedir.

4.3. Cenaze Namazına İştirakleri

Hz. Peygamber zamanında hanımların, cenazeye iştirak ettiklerine dair rivayetler bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in kızı Rukiyye vefat ettiği zaman, Resûlullah (sav), kızının kabrinin kenarında oturmuştu. Hz. Fatıma da yan tarafında ağlıyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, kızı Fatıma'ya acıdığından dolayı elbisesi ile onun gözlerini silmeye başladı.⁵²

Her ne kadar bu rivayet, açık bir şekilde Hz. Fatıma'nın cenaze namazına doğrudan iştirak ettiğine dair kesin hüküm ifade etmiyorsa da en azından babası ile birlikte mezarlığa kadar geldiği ve cenazenin kabre koyulmasına nezaret ettiği hakkında önemli bir fikir vermektedir. Ayrıca Hz. Pey-

⁴⁹ Nisa, 4/21.

⁵⁰ İbn Kesir, a.g.e., II, 213.

⁵¹ İbn Kesir, a.g.e., I, 273.

⁵² Ahmed b. Hanbel, I, 335.

gamber'in, Fatıma'ya genç bir kız olmasına rağmen, ablasının cenazesinde hazır bulunmasına izin vermesi, isteyen hanımların Asr-ı Saâdet'te cenazeye iştirak edebildiğini göstermektedir.

Hız. Aîşe'nin Sa'd b. Ebî Vakkas'ın cenaze namazını kılmak istemesi de kadınların cenaze namazını en azından fert olarak kıldıklarının önemli bir delilidir. Abdullah b. Zübeyir'in naklettiğine göre "Hz Aîşe, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın cenazesinin mescide getirilmesini ve kendilerinin de cenaze namazını kılmak istediklerini haber verdi. Aşhab da bu talebi yerine getirdi. Cenazeyi, mü'minlerin annelerinin odalarının önüne koydular, Peygamber (sav)'in eşleri de cenaze namazını kıldılar. Daha sonra cenaze, peykelere bakan cenazeler kapısından çıkarıldı. İnsanların "Cenazeler mescide sokulmamalı" şeklindeki konuşmaları ve bu konudaki ayıplamaları, Hz. Peygamber'in hanımlarına ulaşınca Hz. Aîşe, "Şu insanlar, bilgileri olmadığı bir şeyi ayıplama hususunda ne kadar aceleci davranıyorlar. Bir cenazenin mescidden geçirilmesi konusunda bizi ayıpladılar. Hâlbuki Resûlullah (sav), Süheyl b. Beydâ'nın cenaze namazını mescidde kılmıştır." dedi.⁵³

Şayet hanımların cenaze namazı kılmaları caiz olmasaydı, Hz. Aîşe böyle bir talepte bulunmazdı. Çünkü o, bunun caiz olup olmadığını bilecek kadar âlime ve fakîhe bir kişi idi. Bu rivayet, Hz. Peygamber (sav)'in eşlerinin cenaze namazı kıldıklarını açık bir şekilde göstermektedir.

Aynı şekilde bu rivayet, kadınların cenaze namazlarına iştirak etmeleri halinde takip edecekleri usulü de açıklamakla birlikte, Hz. Peygamber (sav)'in hanımlarının, erkeklerin arasına karışmadan, ayrı safta durarak cenaze namazı kıldıklarını göstermektedir.

Kadınların cenaze namazına katılmalarını yasaklayan rivayetler de vardır. Buharî'nin "Kadınların cenazeye katılması" hakkında açtığı bölümde, hanımların cenazeye iştirakinin yasaklandığı ve onlara böyle bir görevin veril-

⁵³ Müslim, Cenâiz, 100-101.

mediği bildirilmektedir. Ümmü Atiyye bu konuda şöyle demiştir: “Biz, cenazeye katılmaktan men edildik. Bize böyle bir vazife yüklenmedi.”⁵⁴

Ancak bu rivayetleri birlikte değerlendirdiğimizde kadınların cenaze namazlarına katılma zorunluluklarının olmadığı, istemeleri halinde cenazeye iştirak etmelerinde bir mahzurun bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Hız. Peygamber vefat edince hanımlar, onun cenaze namazını kılmışlardır. Bu hususu İbn Abbas şöyle bildirir. “Resûlullah (s.a.v) için mezar kazmayı istedikleri vakit, Ebu Ubeyde İbn Cerrâh’a adam gönderdiler. O, Mekke halkının mezarı gibi mezar kazıyordu. Ebu Talha’ya da adam gönderdiler. O da Medine halkının mezarı gibi lahit şeklinde mezar kazardı. Bu zatlara iki ayrı elçi gönderdiler. Ashab, “Allah’ım! Resûlün için sen tercih et” diye dua ettiler. Ebu Ubeyde’yi bulamadılar. Ebu Talha’yı yerinde buldular. Böylece Ebû Talha Resûlullah için lahit tarzında mezar kazdı. İbn Abbas şöyle der: “Resûlullah (sav)’in teşhizi Salı günü bitirilince, evindeki karyolası üzerine konuldu. Sonra erkekler, gruplar halinde yanına girerek cenaze namazı kıldılar. Erkeklerin namazı bitince, kadınlar (gruplar halinde içeri) girip cenaze namazı kıldılar. Onlar da namazlarını tamamlayınca çocukları içeri aldılar (ve onlar da gruplar halinde cenaze namazını kıldılar). Resûlullah (sav)’in namazına kimse imamlık yapmadı (herkes kendi başına kıldı).”⁵⁵

Bu rivayet hanımların Resûlullah’ın cenaze namazını kıldıklarını açıkça göstermektedir. Şayet hanımların, cenaze namazı kılmaları caiz olmasaydı, Ashab buna müsaade etmezdi. Hız. Peygamber’in terbiyesinde yetişmiş ve kendisinden sonra Müslümanların halifesi olacak ve ümmetin sorumluluğunu üzerine alacak olan Hız. Ebu Bekir, Hız. Ömer, Hız. Osman, Hız. Ali gibi zatlar ve ashabin diğer seçkinleri, hanımlara cenaze namazı konusunda müdahale etmemişlerdir.

Şunu da unutmamak gerekir ki, bu ve benzeri uygulamalar, kadınların cenaze namazına iştirak etmelerini zorunlu kılmaz. Onlar, bayram namazlarına

⁵⁴ Buhârî, Cenâiz, 30; Müslim, Cenâiz, 938; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 44; İbn Mâce, Cenâiz, 50.

⁵⁵ İbn Mâce, Cenâiz, 65.

olduğu gibi, cenaze namazına da isterlerse katılabilirler ve bu onların tabii hakkıdır. Ancak ibadetin edasının bir takım şartları vardır. Konumu ve statüsü ne olursa olsun herkes bu şartlara riayet etmek mecburiyetindedir.

5. Kadınların cemaate katılma adabı

İbadet mekânı olan camilere/mescidlere gitmenin hem erkekleri hem de kadınları ilgilendiren bir takım adabı muaşeret esaslarına uyulması gerekmektedir. Erkekler için temiz kıyafet ve güzel koku, hanımlar için tesettüre riayet ve erkeklerin aksine koku sürünmemesi tavsiye edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmuştur: "*Kadınlar cemaate katılmak istedikleri zaman, koku sürünmesinler.*"⁵⁶

Ancak kadınların koku sürünmesi mutlak anlamda yasaklanmış değildir; rengi olan fakat dışarıya yayılmayan koku tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber bir hadis-i şeriflerinde erkeklerin ve kadınların kullanabilecekleri kokuların niteliğini şöyle açıklamaktadır: "*Erkeklerle ait güzel kokuların en iyisi, kokusu açık, rengi gizli olanıdır. Kadınların kokularının en iyisi ise, rengi olan ve kokusu çevreye yayılmayıdır.*"⁵⁷

Diğer taraftan mescitlerde ibadet etmenin adabına ilişkin de bazı rivayetler bulunmaktadır. Kadınların cemaate katılma adabı ile ilgili Ümmü Seleme (ra)'dan gelen şu rivayet dikkat çekicidir: "Resûlullah (sav), namazını bitirip selam verdiği zaman, kadınlar hemen kalkıp giderlerdi. Resûlullah (sav), makamından (namaz kıldırıldığı yerde) kalkmaz biraz beklerdi." Hadisi rivayet eden sahabe, "Allah daha iyisini bilir, ama kanaatimize göre Resûlullah (sav) bunu, kadınların, erkeklerin kendilerine yetişmesinden önce ayrılıp gitmesine (fırsat vermek) için yapıyordu" demektedir.⁵⁸

Hanımların namaz biter bitmez mescitten hemen çıkmaları, erkeklerin arkasında aynı yerde namaz kılmaları durumunda söz konusu olmaktadır. Eğer mescitte hanımlara özel bölüm var ise, hanımların namaz sonrası hemen

⁵⁶ Müslim, Salât, 141-142.

⁵⁷ Tirmizî, Edeb, 35.

⁵⁸ Buhârî, Ezân, 164.

çıkmayıp, tesbihatı ve zikirleri yapmaları daha faziletlidir. Çünkü hanımlar mescitte kaldığı ve konuşmadıkları sürece, melekler onlara salâvat getirirler.⁵⁹

Ayrıca kadın erkek cemaatle namaz kılarken kadınların saf durumunun ve kadın erkek safları arasında bir sütre ya da paravanın bulundurulmasının gerekip gerekmeyeceği hususunun açıklanması da yerinde olacaktır.⁶⁰ Aralarında bir saf boşluğu ya da bir paravan olduğu halde cemaate uyarak namaz kılan kadının kıldığı namaz Hanefî, Maliki⁶¹, Şafii⁶² ve Hanbelilere⁶³ göre sahih görülmüştür. Ancak bir kadın aralarında bir saf boşluğu ya da hail/paravan olmaksızın aynı hizada erkek cemaatine uyarak farz olan namaz kılsa bu durumda Hanefiler, kadın (müşteha) kadınlık özelliği belli olan, yedi yaşını doldurmuş kız ise, sağındaki, solundaki ve arkasındaki üç erkeğin namazı istihsânen bozulacağını söylemişlerdir. Bu durumda, namazın bozulmasının sebebi, duruş düzeni (tertibü'l-makam) farzının, terk edilmiş olmasıdır. İmam Şafiî ise, kadının erkeğin hizasında namaza durması (muhâzât) hâlinde erkeğin namazına zarar vermeyeceği görüşündedir.⁶⁴

6. Kadınların namazlarını evde kılmalarını tavsiye eden rivayetler:

Yukarıda zikredilen rivayetlerden farklı olarak kadınların cemaate gitmeyip namazlarını evde eda etmelerini tavsiye eden rivayetler de bulunmaktadır. Bir hadis-i şerifinde Hz. Peygamber'in, "*Kadınların mescidlere gitmesine engel olmayın. Fakat evleri onlar için daha hayırlıdır*"⁶⁵ buyurduğu rivayet edilmiş-

⁵⁹ Mustafa Adevi, *Câmiu Ahkâmî'n-Nisâ*, Dâru İbni'l-Kayyim, Riyad 2008, I/287.

⁶⁰ Mescitlerde kadın-erkek cemaat arasındaki paravan/perde vs. meselesi günümüzde özellikle ABD ve Avrupa'da yaşayan Müslümanların hararetle tartıştığı konulardan biridir. (Bu tartışmalar için bkz. Buisson, Johanna. "Gender Segregation in Islam: Protection or Destruction?", *Kufa Review*, No. 2, Issue 1, Dar Attanweer for publishing, 2013 ; Woodlock, Rachel. 2010. "The masjid is for men: competing voices in the debate about Australian Muslim women's access to mosques". *Islam and Christian-Muslim Relations*. 21, no. 1: 51-60.)

⁶¹ el-Asbahî, Malik b. Enes, (Sahnun rivayeti ile) *Müdevvenetü'l-kübrâ*, Daru'l-Kütübü'l ilmiyye, Beyrut 1994, I,195.

⁶² Nevevî, Ebu Yahya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el-Mecmû şerhu'l-Mühezzeb*, Daru'l-fikr, yy, ts. III/253.

⁶³ İbn Kudame, *el-Muğnî*, II,150.

⁶⁴ Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *el-Mebsût*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1989. I,183; Kasânî, Alaaddin Ebu Bekir b. Mes'ud, *Bedai'u's-sanâi' fi tertibi's-şerai'*, Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut 2003, I, 239; Zeylai, Fahrudin Osman b. Ali, *Tebyinü'l-hakaik şerhu kenzî'dekâik*, Mısır 1313, I,136-139; Ayrıca bkz. Yunus Apaydın, *İlmihal*, Divantaş, İstanbul ts, I, 273-274

⁶⁵ Müslim, Salât, 134-137.

tir. Benzer bir rivayette de bir kadının Peygamberimize gelip “Ya Resûlullah ben seninle beraber mescitte namaz kılmayı seviyorum” dediğinde Peygamberimizin, “*Anladım, ancak senin için evinde kılman mescitte kılmandan daha hayırlıdır*” dediği nakledilmektedir.

İbn Ömer’den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber “Allah’ın emanetleri olan eşlerinize Allah’ın mescitlerini engellemeyiniz. Bununla birlikte onlar için evleri daha hayırlıdır”⁶⁶ buyurmuşlardır.

İbn Ömer hadisinden anlaşıldığı üzere nehy, kerahete delâlet etmektedir. Yani, “Onların evleri kendileri için daha hayırlıdır.” ifadesinden kadınları mescide göndermekten men etmenin her ne kadar haram sayılmasa da mekruh olacağı anlaşılmaktadır.

Dönem içerisinde mezhep imamaları değişen şartlara göre farklı icthatlar geliştirmişlerdir. Bu icthatların muhtelif dönemlerde ortaya çıkan fitneye karşı kadınları korumayı amaçladığı görülmektedir. Mesela Hanefi mezhebi müctehidleri kadınların cemaate iştirakları konusunda kadınların cemaate katılmasını sınırlayıcı bir yoruma sahiptirler. Ebu Hanife’ye göre sadece ihtiyarlar, öğlen ve ikindi dışındaki namazlara çıkabilirler. Çünkü bu vakitler fasıkların yaygın olduğu vakitlerdir. Söz konusu vakitlerde fitne ihtimali daha fazladır. Akşamın yemek zamanı, yatsı ve sabahın da uyku zamanı olduğu için fitne yönünden daha emniyetli vakit olduğu belirtilmektedir. Ebû Yûsuf ve Muhammed’e göre ihtiyar kadınlar bütün vakitlerde mescide gidebilirler. Buhârî şârihi Aynî, “Fesadın yayıldığından dolayı bu zamanda fetva, kadınların hiçbir vakitte mescide çıkmaması şeklindedir” der. Zaten gençlerin mescide gitmelerinin kerahetinde Hanefî imamaları arasında ihtilâf yoktur. *Hidâye*’de ve *Bedâi*’de mutlak olarak “Kadınların cemaate gitmeleri mekruhtur” denilir.⁶⁷

Kadınların cemaate iştirak etmeleri meselesi günümüz fıkıhçılarını da meşgul etmeye devam etmektedir. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*’nin “Cemaat” maddesinde Mustafa Uzunpostalıcı bu hususu şöyle izah etmektedir:

⁶⁶ Müslim, Salât, 135, 138, 140; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 297,301.

⁶⁷ Kasâni, *Bedâi’i Sana’i*, I, 663.

“Cemaatle namaz kılmanın fazileti kadın ve erkek için aynı derecededir. Çeşitli hadis kaynaklarında yer alan rivayetlerden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber, kadınların camiye gitmelerine engel olunmamasını ısrarla istemiş, onların geceleri bile camiye gitme taleplerinin olumlu karşılanmasını emretmiştir. Buna karşılık Ahmed b. Hanbel’in naklettiği bir hadiste, kadınlar için en hayırlı namaz kılma yerinin evleri olduğu ifade edilmiştir. Ancak bazı âlimler bu rivayeti, herhangi bir fitneye sebebiyet verilmesi haline tahsis etmişlerdir. Gelişen sosyal hayat çerçevesinde toplumun çeşitli kesimlerinde, birçok iş yerinde ve alışveriş mahallinde bulunabilen Müslüman kadınının, bilhassa kendileri için özel yerler ayrılması durumunda, cami ibadetlerine katılmasının fitneye sebebiyet verebileceğini öne sürmek makul olmasa gerektir.”⁶⁸

Sonuç

Namaz ibadeti ve kadınların cemaate iştiraki konusundaki fıkhi hükümler, Hz. Peygamber’in farklı dönemlerdeki emir ve tavsiyeleri dikkate alınarak düzenlenmiştir. Genel olarak ibadetler konusunda kadınların fitratlarından kaynaklanan bazı geçici kısıtlamalar hariç, erkek ve kadınlar arasında fark gözletilmemiştir. Kadınların cemaate katılması hususunda Hz. Peygamber’den sonraki dönemlerde fitne vb. sebepler öne sürülerek kadınların cemaate iştiraktan alıkonulduğu görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber dönemi ve sonraki uygulamalardaki farklılıklar mezheplerin görüşlerine de yansımıştır.

Bu farklı uygulamalarla birlikte konu ile ilgili rivayetler toplu olarak değerlendirildiğinde kadınların cemaate katılmasını mutlak olarak yasaklamak mümkün görünmemektedir. Yine bu rivayetler ışığında kadınların cemaate katılma mecburiyeti olmayıp muhayyer bırakılmışlar ve mescitlerden men edilmemeleri istenmiştir. Kimi rivayetlerde evde namaz kılmalarının daha hayırlı olduğuna dikkat çekilmiştir. Buradan kadınların cemaate katılmakla cemaat sevabı alacakları, evde kıldıkları takdirde de bu sevaptan mahrum olmayacakları sonucu çıkarılabilir.

⁶⁸ Mustafa Uzunpostalcı, *DİA*, “Cemaat”, VII, 288; (mesela bk. Buhari. Ezan, 162. Nikâh,16; Müslim, Salat, 134- 136; Ebu Davud, Salat, 52.

Konu ile ilgili rivayetler değerlendirildiğinde kadınlar eğer cemaate katılacaklarsa tesettüre dikkat etmeleri, koku sürünmemeleri, cami içerisinde erkeklerin gerisinde durmaları ve muhazat kuralına riayet etmeleri gibi bazı şartları yerine getirmek durumundadırlar. Ayrıca cami içerisinde olabildiğince ihtilattan kaçınmaları ve bununla ilgili tedbirleri almaları hem erkekler hem kadınlar için ibadetin tabiatı gereği önem arz etmektedir. Ancak klasik kaynaklarda kadın erkek safları arasında bir paravan ya da sütte bulunması gerektiğine dair bilgilere rastlanılmamıştır.

Bu rivayetlerin ışığında, günümüzde sosyal hayatın önemli bir parçası olan ve zaten günün önemli bir bölümünü dışarıda geçirmek durumunda olan günümüz kadınlarının varlığı dikkate alınarak ibadet görevlerini rahatça yerine getirebilmeleri için camilerde gerekli düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir. Zira kamu ve özel sektörde önemli oranda kadın istihdamı söz konusudur. Günümüz şartlarında zaten sosyal hayatta ve iş hayatında yer alan kadınları camilerden uzak tutmanın, ibadetlerini yerine getirmeleri açısından onlara ilave bir külfet oluşturacağı akıldan çıkarılmamalıdır.

Kaynakça

Abdülbâki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-müfreh li-elfâzi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, İstanbul 1982.

Adevî, Mustafa, *Câmiu ahkâmî'n-nisâ*, I-IV, Kâhire 1999.

Âmine Vedûd Muhsin, *Kur'an ve Kadın* (tre. Nazife Şişman), İstanbul 2000.

Apaydın, Yunus, *İlmihal*, Divantaş, İstanbul ts.

Babanzâde Ahmed Naim, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul 1346.

Bakan, Tevhit, "Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti" *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 30, Erzurum 2008.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Kitabevi, İstanbul 2002.

Buisson, Johanna. *Gender Segregation in Islam: Protection or Destruction?*, Kufa Review, No. 2, Issue 1, Dar Attanweer for publishing, 2013 ;

Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul, Sönmez Yayınevi, 1978.

el-Asbahî, Malik b. Enes, (Sahnun rivayeti ile) *Müdevvenetü'l-kübrâ*, Daru'l-Kütübü'l ilmiyye, Beyrut 1994.

el-Askalânî, Muhammed b. Hacer, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Riyad 2001.

el-Aynî, Mahmûd bin Ahmed bin Mûsâ bin Ahmed bin Hüseyin bin Yûsuf bin Mahmûd, *Umdet-ül-kârî' fî şerh-i Sahîh-il-Buhârî*, Beyrut ts.

el-Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tüçibî, *el-Münteka*, Beyrut 1983.

el-Cezîrî, Abdurrahman, *Kitabu'l-Fıkıh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbea'*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1984.

ed-Desûkî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b Ahmed b. Arefe, *Haşşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebir*, Beyrut ts.

el-Merğînânî, Ali b. Ebu Bekir b. Abdu'l-Celîl, *el-Hidâyetü Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, yy. ts.

el-Mavsîlî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, İstanbul 1980.

el-Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcîl'ârifîn b. Nûriddîn Alî, *Feyzü'l- Kadir Şerhu'l-Camii's-sağır*, Mısır 1356.

es-Süyûtî, Celaledin Abu'l Fazl Abdurrahman b. Kemaleddin Ebu Bekr B. Muhammed el-Huzayr, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, Karaçi, ty.

eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî (ö. 1250/1834), *Neylû'l-evtâr min ehâdisi seyyidi'l-ahyar*, Beyrut ts.,

Hattab, Muhammed b. İbrahim b., *Meâlimü's-Sünen Şerh Ebî Dâvûd*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981, Sünenü Ebî Dâvûd, İstanbul 1981, VII ile beraber basılmıştır.

İbn Abdilberr, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-meânî ve'l-esânîd*, el-Mağrib 1387.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî, *es-Siretün-Nebeviyye*, Beyrut 1986.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail İmadu'd-Din İbn Ömer İbn Kesîr İbn Davud İbn Kesîr el-Dımaşkî el-Kureys, *el-Bidaye ve'n-nihaye*, Daru'l-fikr, 1986.

İbn Kudame, Muvaffakuddin Ebu Muhammed, *el-Muğni*, Mektebetü'l-Kahire, Kahire 1968.

İbn Manzur, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisanü'l-Arab*, I-VIII, Beyrut ts.

Kasânî, Alauddin Ebu Bekir b. Mes'ud, *Bedayi'u's-sanâi' fi tertibi's-şerai'*, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut 2003.

Kerim, Buladı, "Din ve Sosyal Hayatta Kadın", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 15, 2015.

Köksal, Mehmet Asım, *İslam Tarihi*, Medine Dönemi, Şamil Yayınevi, İstanbul 1981.

Nevevî, Ebu Yahya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el-Mecmû şerhu'l-Mühezzebe*, Daru'l-fikr, , ty.

Nevevi, Ebu Yahya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el-Minhâc Şerhu Sahih-i Müslim*, Beyrut, 1329.

Keskioğlu, Osman, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.

Semerkandî, Alauddin Muhammed, *Tuhfetu'l-Fukahâ*, Daru'l-kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1984.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *el-Mebsût*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1989.

Şiblî, Mevlânâ, *Büyük İslam Tarihi (Asr-ı Saadet)*, Trc. Ömer Rıza Doğrul, Günümüz Türk'çesine Uyarlayan, Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Eser Neşriyat, İstanbul 1978.

Uzunpostalcı, Mustafa, *DİA*, "Cemaat", VII, 288.

Woodlock, Rachel, "The masjid is for men: competing voices in the debate about Australian Muslim women's access to mosques". *Islam and Christian-Muslim Relations*. 21, no. 1: 51-60, 2010.

Yaşaroğlu, M. Kamil, "Namaz", *DİA*, XXXIII 350.

Zeylai, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyiinü'l-hakâik şerhu kenzi'd-dekâik*, Mısır 1313.

